

Gondolatok egy új tanárképzési tanterv összeállításához

Kedves Kollégák!

Az új típusú tanárképzés beindítása számos kérdést vet fel, amelyek megvitatása a szakma sürgős feladata lenne. Ennek előkészítéseként állítottam össze az alábbi gondolatsort, amely reményeim szerint egy eredményes vita kiindulópontja lehet. Természetesen nem gondolom, nem is remélhetem, hogy mindenki egyetért az általam leírtakkal, de a további viták valamiféle rendszerezett lebonyolításához talán alapul szolgálhat, ezért tisztelettel ajánlom minden Kolléga figyelmébe.

Egyben megköszönöm Makádi Mariannak, hogy észrevételeivel segített az anyag összeállításában.

Budapest, 2012. március 25.

Horváth Gergely
ELTE TTK FFI

1. Alapvető kérdések, felvetések

1.1. Elöljáróban le kell szögezni, hogy a bolognai típusú tanárképzést felváltó új rendszert illetően egyelőre még számos fontos alapvetés ismeretlen. Ezek röviden az alábbiak.

a) Mi lesz a különbség az „általános iskolai tanár” kimenetű 4+1 éves és a „középfiskolai tanár” kimenetű az 5+1 éves képzés között? Egészen (vagy részben) mást tanul-e az egyik, vagy ugyanazt tanulják 4 évig és a +1 év ad szakmai többletet? Lesz-e ebben intézményenként különbség, nagy ennek mikéntje elő lesz-e írva az oktatási kormányzat részéről?

Megítélésem szerint reális alapokon nyugszik az ELTE TTK FFI ad hoc bizottságának e téren már nyilvánosságra hozott állásfoglalása, amely szerint a cél az, hogy mind az általános, mind a középfiskolában tanító tanárok a lehető legnagyobb részletességgel és mélységben ismerjék a szakma ismeretanyagát, ezért olyan tanárokat kell képezni, akik mindkét iskolatípusban képesek helytállni. A földrajz tantárgy helye a közoktatásban, különösen annak időbeli szerkezetét tekintve egységes, egymásra épülő tartalmat jelent, ezért nem is lehet különböző szintekre szétvágni. A tanárképzés során a szakmai ismeretek felépítése (földtudományi alapozás, általános földrajz és regionális földrajz egymásra épülése) sem teszi indokoltá a kétféle mesterszak ismeretanyagának szétválasztását. A különböző mélységű differenciálás megjelenése az 5+1-es képzés ötödik évében indokolt, amely a gimnáziumi tanárok számára az érettségizetésre felkészítés érdekét szolgálja.

b) Mi lesz a két képzési típusban a szakmai és a pedagógiai-pszichológiai kreditek megoszlása? Hány kreditet kap majd a tantárgy-pedagógia, és ezek a kreditek a szakmára, vagy a pedagógiai-pszichológiai szakterületre jutó kreditek közül kerülnek-e ki?

Véleményem szerint a bolognai képzésben aránytalanul sok kredit jutott a pedagógiai-pszichológiai szakterületre, amit utóbbi képviselői nem is mindig tudtak megfelelő és elegendő tartalommal kitölteni, így mindenképp a szakma javára eltolódó krediteloszlást várok a döntéshozóktól. A tantárgy-pedagógia szerepét feltétlenül növelni kellene, de nem a szakmai kreditek rovására.

c) Lesz-e központilag meghatározott tanterv, esetleg kötelezően figyelembe veendő irányelv a tantárgyi szerkezet összeállítására, vagy az intézményekre lesz-e bízva a tanterv összeállítása?

Utóbbi esetre vö. 1.2. b).

d) A kimeneti és képzési követelmények – amelyekhez a képzés tartalmát igazítani kell – összeállításakor figyelembe veszik-e a szakterület képviselőinek összehangolt tervezetét, vagy egy kijelölt bizottság dönt-e?

Megítélésem szerint az MTA Földrajzi Bizottságainak Oktatási Albizottsága által kidolgozott „KKK” jó alapul szolgál a tanterv kidolgozásához.

e) Lesznek-e meghatározott szakpárok, vagy szabadon választható lesz-e bármely szakpár? Utóbbi esetben (különösen bölcsész-természettudományos szakpárok esetében) össze lehet-e hangolni a teljesen eltérő szakterületek képzési rendjét?

Úgy vélem, csak annyiban lenne szabad korlátozni a szakpárválasztást, hogy mindenkinek kötelező legyen két, órászámmal rendelkező tantárgyat választani, és az egyéb jelenleg létező tanárképzési szakok (pl. szabadidőtanár) csak harmadik tanári szakként legyenek felvehetők. A szakterületek képzési rendjének összehangolására pedig mindent meg kell tenni, de ne tekintsük olyan akadálynak, ami miatt bizonyos szakpárok felvételét kizárnánk.

f) Mik lesznek, milyenek lesznek a kimeneti feltételek (szakdolgozat[ok], portfólió, záróvizsga [záróvizsgák] stb.)?

Megítélésem szerint ezekben célszerű lenne központi előírás az átjárhatóság érdekében.

1.2. Ugyancsak fontos, bár feltehetően alapvetően (részben) nem az irányító főhatóságtól függő alapvetések, alapvető kérdések is vannak. Ezek röviden az alábbiak.

a) Összefognak-e az ország földrajztanárképzésben érintett intézményei egy közel azonos vagy legalábbis nagyon hasonló tantárgyi szerkezet kialakítására, vagy a geográfusképzéshez hasonlóan minden intézmény a saját elképzelése alapján állítja össze a tanterveket?

Azt gondolom, rendkívül fontos lenne mind az átjárhatóság, mind az egységes tudásszintet biztosító tanárképzés szempontjából az összehangolás. Sőt, úgy vélem az összes megvitatandó kérdést illetően talán ez a legfontosabb. Másodlagos jelentőségű, de azért nem elhanyagolandó, hogy ez azért is szerencsés lenne, mert a 4+1-es végzettségűek számára az erre később kijelölendő vagy pályázó intézményeknek nyilvánvalóan lehetővé kell majd tenni valamiféle „kiegészítő” képzés indítását is, ennek sikeres kidolgozásához pedig előfeltétel a jelentkezők tudásának viszonylag egységes meglapozottsága.

b) Alakítsunk-e ki egy teljesen új és önálló tantárgyi szerkezetet a tanárképzés számára, vagy kíséreljük-e meg a tantervi hálót a jelenlegi alap- és mesterképzés tárgyaiból célszerűen válogatva összeállítani?

Megítélésem szerint egy teljesen új és önálló tantárgyi szerkezet lenne hasznos, de azért bizonyos, hogy minden alap- és mesterképzést folytató intézményben a jelenlegi tantárgyi kínálatban is található számos olyan tantárgy, amelyet az új típusú tanárképzés hálójába is be lehet illeszteni. Már csak a magas oktatói óraterhelések miatt is elkerülhetetlen bizonyos közös tantárgyakban való gondolkodás, ugyanakkor tudomásul kell venni, hogy a tanár szakosoknak sok tekintetben más kell (vö. 1.2.d), és a geográfusképzést meghaladó mértékben van szükségük gyakorlatokra is (vö. 1.2.f).

c) Szigorúan kötött legyen-e a tantárgyi szerkezet, vagy biztosítsunk-e a geográfusképzéshez hasonlóan tág teret a választhatóságnak?

Megítélésem szerint a tanterv a lehető legszigorúbban kötött legyen, különösen az első három évben, az 5+1-es képzés esetében az 5. év szakmai anyagában tudnék viszonylag jelentősebb arányú választhatóságot elképzelni (természetesen a törvény által előírt 5%-nyi szabad választási lehetőséget a háló megtervezésekor biztosítani kell).

d) A geográfusképzéshez hasonlóan felaprózott legyen-e a tantárgyi szerkezet, vagy inkább a korábbi képzésekhez hasonlóan átfogóbb, nagyobb témaköröket felölelő tantárgyakat alakítsunk-e ki?

Megítélésem szerint inkább az utóbbi lenne a tanárképzésben szerencsésebb, bár természetesen praktikus okokból (vö. 1.2.b) nyilván jelentősen támaszkodni kell a jelenlegi szétaprózott tantárgyi szerkezetre. Ennek ellenére már csak a kisebb kredit számok miatt is

bizonyos – jelenleg külön önálló neveken futó – tantárgyak összevonása elkerülhetetlennek látszik.

e) Milyen legyen a számonkérés rendszere, pl. kell-e szigorlat, kellenek-e szigorlatok?

Megítélésem szerint az erős tantárgyankénti számonkérés és egy szigorú záróvizsgáztatás elegendő lenne; mindazonáltal a különböző oktatási intézmények egységes állásfoglalása e téren is hasznos lenne, hogy lehetővé tegye az átjárhatóságot.

f) Milyen legyen az elméleti és a gyakorlati órák megoszlása?

Megítélésem szerint lehetőleg minél több gyakorlatot kellene a tantervi hálóban megjeleníteni, bár nyilván a szakmai kreditek relatíve kis száma és a kötelező szakterületek sokféleségének elsajátíttatása a sok előadás szükségességének irányába fogja terelni a gondolkozást.

2. Egy lehetséges tantárgyi szerkezet elvi alapjai

Véleményem szerint a tanárképzés tantárgyi szerkezetének kialakításakor abból kell kiindulni, hogy egy tanárnak a szakma egészét kell ismernie, minden szakterületről kell valamilyen szintű ismeretanyaggal rendelkeznie. A geográfusképzés sok alternatív tárgyat felvonultató, „mélyfúrás jellegű” tantárgyi szerkezete helyett egy szigorú rendben egymásra épülő, a kutatási mélységű szintet elkerülő, bizonyos értelemben talán „felületesebb”, de átfogó, rendszerezett ismeretet nyújtó tananyagot kell elsajátíttatni, sok kötelező tárgy logikus egymásra épüléséből kialakított tantárgyi szerkezetet kell felépíteni.

A földrajz sajátos helyzete (az iskolai földrajz tantárgy feladata a földtudományok teljes szaktudományos rendszerének az adott keretek közötti lehető legrészletesebb megismertetése) alapján a tantárgyi szerkezetnek hat fő pillérre kell épülnie:

a) *(általános és földtudományi) alapozás;*

b) *általános földrajz;*

c) *regionális földrajz;*

d) *környezettudomány;*

e) *földrajzi szintézis, globális ismeretek;*

f) *és földrajzi tantárgy-pedagógia.*

Az *általános alapozás* részei legyenek a társ-természettudományok legalapvetőbb ismeretei, részben a középiskolai ismeretekre alapozva, részben annak a „nemtudását” pótolva. Célszerűnek látszik elemi matematikai ismeretek megtanítása, valamint a földrajzoktatásban megjelenő természeti jelenségek megértéséhez, majdani tanításához segítséget nyújtó elemi kémiai és fizikai ismeretek oktatása. Ugyancsak szükséges lenne egy olyan biológiai tárgy, amely felkészítené a leendő földrajztanárokat azokra az ismeretekre, amelyek a Természetismeret c. iskolai tantárgyban (amit sokszor tanít földrajztanár) igen jelentős arányban jelen lévő biológiai ismeretek tanításához szükségesek.

A *földtudományi alapozás* részei alapján véve hasonlóak legyenek a földrajz alapképzés alapozó tárgyaihoz; természetföldrajzi alapozáshoz szükséges a geofizika, a földtan, a légkörtan és éghajlat, a csillagászati földrajz, valamint a térképtan elemeinek elsajátíttatása, a társadalom-földrajzi alapozáshoz pedig szükségesek többek között alapvető gazdasági, statisztikai, közigazgatási ismeretek. Az általános földrajzi fejezetek esetében a hagyományos természet- és társadalom-földrajzi ismeretek (belső és külső erők földrajza, népesség- és településföldrajz, ágazati gazdaságföldrajz stb.) szerepeljenek a tantervben, lehetőleg minél kevésbé felaprózva.

A *regionális földrajzi tantárgyak* törekedjenek a Föld tájainak, kontinenseinek, országcsoportjainak és egyes országainak lehetőleg komplex bemutatására. Fontos, hogy a leendő tanár az egész Földről átfogó képet kapjon, tehát ne maradhassanak ki pl. akár teljes kontinensek (amit a jelenlegi tantervi szabályozás még lehetővé tesz), ugyanakkor természetesen

egy reális súlyozás érvényesüljön. A topográfiai ismeretek oktatását és számonkérését újra vissza kell állítani.

Fontos, hogy mind az általános, mind a regionális földrajz oktatásakor biztosítsunk időkeretet a gyakorlatok számára, ahol főleg egyes részterületek előzetes anyaggyűjtésen alapuló, tanár által irányított megvitatására, feldolgozására kerüljön sor, olyan megközelítéssel, szempontrendszerrel, amely a közoktatás céljainak megvalósítását elősegíti.

A *környezettudomány ismereteinek* – amellet, hogy minden tantárgy oktatásában meg kell jelenniük és egyfajta szemléletet kell sugározniuk – önálló tantárgyak formájában is meg kell jelenniük a természetvédelemtől a táji értékeken át a környezetgazdálkodásig.

Az általános és regionális ismeretek összegzéseként, egyfajta *földrajzi szintéziseként* nagy szükség van a Föld és a Világmindenség globális, a jelenre és a jövőre nézve egyaránt nagy veszélyeket rejtő jelenségeinek (általános felmelegedés, népességrobbanás, vízhiány, energiaválság) és megoldásra váró feladatainak megismertetésére különálló tantárgyak keretében. Természetesen leendő tanárok képzésében meg kell jelennie a *szakmódszertan, a tantárgypedagógia tárgyainak* is, fokozatos egymásra épüléssel. Az elméleti ismeretek elsajátíttatása mellett fontos feladat – a pedagógiai-pszichológiai képzéssel összhangban – a leendő tanárok minél előbbi bekapcsolása az iskolai életbe a korai hospitálásoktól kezdve folyamatosan a gyakorló iskolai tanításig.

3. Sajátos igények megjelenítése

A képzés során törekedni kell arra, hogy a korszerű technika és technológia, az ismerethordozók használata készségi szinten a tanári eszköztár szerves része legyen. Ezért az oktatásban meg kell jelennie többek között az *informatika, a távérzékelés, a szemléltetési technikák* kérdésköreinek is, kérdés azonban, hogy önálló tantárgyak formájában-e, vagy más tantárgyakba beépítve.

Emellett mivel a tanár az egyik legfontosabb műveltségközvetítő és e téren egyben mérce is a diákok előtt, továbbá az ismeretek átadásának képességével is rendelkeznie kell, ezért véleményem szerint mindenképpen szükséges lenne a tanárjelölteket olyan, a mai középiskolai oktatásban nem túlzottan kedvelt területeken is képezni, mint *fogalmazás, nyelvhelyesség és helyesírás, beszédművelés és retorika*, bár jogosan felmerülő kérdés, lehet-e időkeretet juttatni (és ha igen, mennyit) ezekre az egyébként nagyon fontos területekre.

*

A tanárképzés kreditelosztása a 4+1-es és az 5+1-es képzésekben

5 + 1 év

	tanári szakképzettség I	tanári szakképzettség II	Szakdolgozat	Pedagógikum			szabadon választható	Összesen
				általános	szakmódsz.	Gyak. Tanítás		
1-6. félév	72	72		20	8		8	180
7-10. félév	47	47		4	8	4	10	120
Gyakorlati év				50 (ebből 6 kredit tutorálás)				50
Szakdolgozat+portfólió			8	2				10
Összesen	119	119	8	96			18	360

4 + 1 év

	tanári szakképzettség I	tanári szakképzettség II	Szakdolgozat	Pedagógikum			szabadon választható	Összesen
				általános	szakmódsz.	Gyak. Tanítás		
1-6. félév	72	72		20	8		8	180
7-8. félév	18	18		4	8	4	8	60
Gyakorlati év				50 (ebből 6 kredit tutorálás)				50
Szakdolgozat+portfólió			8	2				10
Összesen	90	90	8	96			16	300